

2. Малярчук А.Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовних недоліків: Навч. посібник для вчителів-логопедів, вчителів і вихователів шкіл та дитсадків. – К.: Райдуга, 1995. – 408 с.
3. Соботович Є.Ф. Психолінгвістическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования. – К.: ІЗМН, 1997. – 44 с.
4. Соботович Е.Ф., Тищенко В.В., Бартенева Л.И., Данилавичюте Э.А и др. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. – К.: Актуальна освіта, 1997.
5. Тищенко В.В. Особливості засвоєння мови дошкільниками з нормальним та порушеним інтелектом // Теорія і практика сучасної логопедії. – Вип.1. – К.: Актуальна освіта, 2004. – 43 с.

УДК 37.011.33

Горошкіна О.М.

КОМУНІКАТИВНО-КОГНІТИВНА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються лінгводидактичні основи комунікативно-когнітивної методики вивчення української мови у профільній школі. Подається визначення комунікативно-когнітивної методики, особлива увага приділена принципам, підходам до вивчення української мови.

In the article linguistic and teaching bases of communicative and cognitive method of study of Ukrainian at school are examined. Definition of communicative and cognitive method is given, the special attention is paid to approaches and principles of studying Ukrainian.

Оновлення змісту мовної освіти вимагає трансформації технологій навчання української мови, розробки інноваційних методик, спрямованих на формування мовної особистості, яка адаптована до конкретних соціальних умов. Альтернативою традиційній методиці вважаємо комунікативно-когнітивну методику навчання української мови, що посилює практичну спрямованість змісту предмета “Українська мова”, передбачає зміну акцентів у навчальній діяльності з перевагою її креативних видів. Комунікативно-когнітивна методика навчання української мови побудована на положеннях, висвітлених у працях Т.Донченко, В.Мельничайка, Г.Онкович, Л.Паламар, М.Пентилюк, лінгвістичних студіях Ф.Бацевича, В.Дроздовського, С.Єрмоленко, А.Зеленька, М.Кочергана, Л.Лисиченко, Л.Мацько, М.Плющ, О.Потебні, О.Федик, Г.Яворської.

Реалізація обґрунтованих нами концептуальних положень зумовила виділення таких часткових лінгводидактичних принципів, як принцип стимулювання самоосвіти й самостійності в навчанні, принцип проблемно-ситуативної організації навчання, принцип урахування життєвої перспективи, принцип комплексного розвитку всіх сфер особистості учня – когнітивної, емоційно-вольової, етичної, принцип спільної діяльності педагога й учнів, принцип актуалізації результатів навчання, принцип урахування позалінгвальних чинників.

Актуальність комунікативно-когнітивної методики навчання української мови зумовлена все ще недостатнім рівнем комунікативної підготовки учнів та сформованості в них умінь застосовувати мовні знання в конкретних життєвих ситуаціях, насамперед професійних.

Сучасні дослідники приділяють значну увагу теоретичним і практичним пошукам, пов’язаним з підготовкою комунікативно компетентного випускника, зокрема: диференціації змісту навчання української мови залежно від типу освітнього закладу (О.Біляєв, С.Караман, Л.Паламар, М.Пентилюк, М.Плющ, В.Тихоша, В.Цимбалюк); визначенню принципів, форм, методів і прийомів організації навчально-виховного процесу в школі, спрямованих на

формування комунікативної компетентності випускника загальноосвітньої школи (О.Біляєв, Т.Донченко, Н.Остапенко, Л.Паламар, М.Пентилюк, К.Плиско, Л.Рожило, В.Теклюк, В.Шляхова та ін.); упровадженню комунікативно-діяльнісного підходу до навчання української мови (А.Богуш, М.Вашуленко, Т.Донченко, Л.Мацько, Г.Онкович, М.Пентилюк, Г.Шелехова); розвиткові мовленнєвої діяльності учнів шляхом засвоєння комунікативної природи мовних одиниць (Є.Голобородько, Н.Голуб, Т.Ладиженська, Л.Мацько, В.Мельничайко, Г.Михайловська, М.Стельмахович, І.Хом'як та ін.).

Разом з тим у профільній ланці спостерігається недостатній рівень мотивації вивчення української мови як засобу професійної самореалізації особистості, відтак і володіння українською мовою з метою спілкування, пізнання, неперервного здобуття знань. Потребує подальшого розв'язання проблема трансформації мовної та мовленнєвознавчої теорії в уміння й навички, що забезпечують становлення вербального складника професійної компетентності особистості. Зазначене свідчить про необхідність наукового обґрунтування й удосконалення комунікативно-когнітивної методики навчання української мови в профільній ланці.

Основні цілі публікації: визначити мету комунікативно-когнітивної методики; виділити принципи відбору навчального матеріалу з української мови для старших класів профільної ланки; виокремити й обґрунтувати критерії відбору змісту для цієї категорії учнів; подати перспективні положення щодо подальших наукових розвідок у напрямкові вирішення проблеми формування мовної особистості випускника профільної школи.

Концептуальна ідея пропонованої методики базується на комунікативно-діяльнісній основі навчання й полягає в тому, що мова є важливим чинником у світоглядному виборі кожної особистості, одним з найважливіших засобів профільного спрямування, розвитку особистісної та професійної самореалізації старшокласників. Провідна ідея концепції реалізується через створення умов для формування комунікативної компетентності випускника профільної школи, що передбачає вміння вільно, комунікативно доречно користуватися мовою в різних життєвих ситуаціях, насамперед у професійному спілкуванні, акумулювати в собі національні мовні традиції, комунікативну етику, поважати й шанувати мову свого народу.

В основі змісту навчання української мови в середніх освітніх закладах природничо-математичного профілю лежать базові положення концепції навчання державної мови в школах України, Державного стандарту базової і повної середньої освіти. Своєрідність нашої концепції відбору змісту навчання складають такі чинники: обов'язкове вивчення української мови в старших класах на комунікативно-когнітивній основі; перерозподіл навчального матеріалу в межах курсу з метою уникнення перевантажень учнів і дублювання навчального матеріалу; послідовна реалізація системного, психологічного, особистісного, психолінгвістичного, комунікативно-діяльнісного, функціонально-стилістичного, професійно спрямованого, соціокультурологічного підходів до навчання; експліцитна та імпліцитна професіоналізація курсу; впровадження регіонального компонента, під яким розуміємо систематичне й послідовне включення в навчальний процес місцевого мовного матеріалу з метою кращого засвоєння лінгвістичного програмового матеріалу; підвищення інтересу учнів до вивчення української мови. Наголошуємо, що в навчанні мови, як і інших предметів, опора робиться на інтелектуальний потенціал учнів, важливим критерієм відбору лінгвістичного матеріалу стає його потенціал у формуванні мовної, мовленнєвої та комунікативної компетентності учнів.

Ефективним видом роботи є читання професійно орієнтованих текстів, науково-популярної лінгвістичної літератури, що, з одного боку, сприяє поглибленню знань учнів, з іншого – удосконаленню читацьких умінь, і відповідно забезпечує реалізацію міжпредметних зв'язків та формування мовної компетентності учнів. Однією з умов формування стійких читацьких умінь і навичок є систематичність упровадження цього виду мовленнєвої діяльності на уроках української мови у процесі спеціальних вправ, що

вдосконалюють зорове сприйняття текстового матеріалу під час різних видів читання, складання конспекту, плану, реферату, тез тощо.

Одним з основних професійних умінь є вміння спілкуватися. Психологи (І.Зимня, О.Леонт'єв, Н.Менчинська та ін.) відзначають, що його формуванню сприяє наявність певних здібностей – вербальна пам'ять, розвинені до автоматизму механізми миттєвого відбору потрібних мовних засобів, комунікабельність тощо. Отже, на уроках української мови в старших класах розвиток цих здібностей повинен стати провідним напрямом взаємодіяльності вчителя й учнів.

Важливе місце на уроках української мови посідає імітаційне моделювання професійно орієнтованих ситуацій, завдяки чому учень потрапляє в умови, наближені до реальних, де він має змогу об'єктивно оцінити свої знання й можливості, переконатися в необхідності їх збагачення й поглиблення. Імітаційне моделювання ситуацій сприяє зміцненню інтересу учнів до майбутньої професії. У цьому випадку навчання здійснюється за допомогою чергування різноманітних зразків монологічного й діалогічного мовлення, побудові на основі одного тексту монологічного й діалогічного висловлювання з різними комунікативними настановами. Старшокласники в кожній конкретній ситуації повинні радитися один з одним, погоджуватися, заперечувати, слухати співрозмовника тощо. Формування в учнів умінь відстоювати власні погляди, висловлювати припущення, аргументувати думки сприяє удосконаленню монологічного мовлення.

Залучення учнів до імітаційного моделювання ситуацій, що вимагає від них толерантності, гнучкості, мобільності, дотримання норм етикету тощо, розвиває діалогічне мовлення.

Рольові інтерактивні ігри, що орієнтують на різноманітні життєві ситуації, допомагають наблизити учнів до умов реальної комунікації і сформувати необхідні для сучасної людини комунікативні вміння й навички. У спілкуванні інтенсивніше розвиваються такі інтелектуальні й емоційні якості, як стійкість уваги, вміння її розподіляти, спостережливість, пам'ять, увага, здатність аналізувати діяльність партнера, бачити її мотиви, мету тощо. У процесі спілкування виховується культура емоцій і почуттів, здатність керувати своєю поведінкою. Отже, необхідно вибрати правильну стратегію навчання української мови в старших класах, основну ознаку якої визначаємо як діалогізм. Діалог розглядаємо як взаємодію вчителя й учнів – рівноправних суб'єктів навчального процесу, взаємодію учнів між собою, що забезпечує не тільки розвиток творчої пізнавальної активності учнів, а й підвищення рівня майстерності словесника – організатора навчального діалогу. Під час організації діалогу, орієнтуючи учнів на участь у ньому, педагог використовує різноманітні форми, методи й прийоми колективної праці (робота в парах, робота в групах, метод проектів тощо), що стають одним із шляхів індивідуалізації навчання.

Останнім часом у зв'язку із соціальними перетвореннями в країні особливий інтерес викликає ділова риторика. До найбільш значущих риторичних жанрів належать ділові переговори та ділова бесіда в усіх своїх різновидах. Цілеспрямоване навчання ділового спілкування як компонента професійної діяльності доцільно починати в старших класах, оскільки в цьому віці відбувається професійне самовизначення особистості, її активне соціальне формування, підготовка до самостійного дорослого життя. Такі риторичні жанри, як ділові переговори, ділова бесіда належать до жанрів підготовленого мовленнєвого спілкування, отже, вільному оволодінню ними можна й треба спеціально навчатися. Це зумовлює введення до змісту навчання української мови елементів риторики.

У старших класах, коли учні вже опанували систематичний курс мови в основній школі, є всі підстави для організації комплексної роботи з текстом, наприклад: пояснить відомі вам орфограми й пунктограми; сформулюйте самостійно завдання, спрямовані на повторення орфографії; пояснить важкі орфограми тощо. У цьому випадку учень справді стає співавтором уроку, отже, є всі підстави говорити про співтворчість учителя й учнів. Крім того, текст дає змогу виявити функції того чи іншого мовного явища.

Особливе місце серед засобів навчання української мови в профільній школі посідають вправи, що створюють для учнів умови пошуку, дослідження, розв'язання проблеми. До них належать такі типи вправ: аналітичні, пов'язані з аналізом функцій мовних одиниць на основі текстового матеріалу; асоціативні, що спонукають учнів до виявлення емоційно-почуттєвого ставлення до тексту й навчального матеріалу, що досліджується на його тлі; когнітивно-розвивальні, що складаються на основі тексту з фоновим національним компонентом таким чином, щоб поряд із удосконаленням знань, умінь і навичок учнів забезпечити одночасно формування української мовної картини світу, соціокультурної компетенції; креативно-дослідницькі, що передбачають залучення учнів до творчості через пошук, шляхом створення й розв'язання проблемних ситуацій, спрямовані на формування інтелектуально-креативних якостей учнів: мовного чуття, дару слова, мислення, мовлення, уваги, спостережливості тощо.

Одним із широко вживаних засобів навчання української мови є текстовий дидактичний матеріал, тематично орієнтований на майбутню професію учнів. Робота з професійно орієнтованими текстами дозволяла залучити учнів до продуктивних видів мовленнєвої діяльності, що допомагають сформувати професійно орієнтовану особистість.

Перспективними щодо окресленого питання є положення, що потребують спеціального дослідження та розробки, а саме: питання диференціації вивчення української мови й навчання мовлення та усвідомленої їх інтеграції у практиці викладання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / За ред. М.І. Пентилюк: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2005. – 400 с.

УДК 371.3

Дружененко Р.С.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ РІДНОЇ МОВИ В МЕЖАХ КОГНІТИВНОЇ МЕТОДИКИ

У дослідженні пропонується вивчення рідної мови через етнопедагогічний підхід. Автор вважає, що максимально ефективні результати у даному напрямі можна отримати, якщо враховувати особливості когнітивної методики вивчення мови. Остання зумовлює процес комунікації через пізнання і оволодіння учнями концептосферою самої мови.

Studying of the native language through the ethno pedagogical approach is proposed in the investigation. An author considers one can get extra effective results in the given way if he minds the peculiarities of cognitive methodology of language studying. It means the process of communication through students' learning and mastering the concept layer of the language itself.

Пізнання світу і набуття знань про оточуюче з метою трансформації їх засобами мови наступному поколінню – основа життя і розвитку людського суспільства. Саме процес пізнання передуює духовному чи матеріальному відображенню довкілля.

Найважливішим засобом пізнання світу, існування та формування знань про нього є слово. Відображаючи в процесі життя і діяльності об'єктивно існуючий світ, людина фіксує в слові результати пізнання. З іншого боку, вивчаючи мову, вона глибше пізнає світ, особливості мислеоформлення, отримує нові знання. Таким чином, у діаді мова – пізнання спостерігається двосторонній зв'язок; крім того, пізнавальна діяльність не може існувати як річ сама у собі, вона існує для передачі певної інформації, забезпечує зв'язок поколінь на основі процесу комунікації.

Особливо важливим це є в сучасній методиці викладання мови, оскільки пізнавальна діяльність накопичення знань про світ є базою формування мовної особистості учнів.